η γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976 και ο Α.Β. Μουμτζάκης

Βασίλης Συμεωνίδης

εισαγωγή

Βασική πρόθεση αυτού του κειμένου είναι να απαντήσει στο ερώτημα για ποιο λόγο γίνεται η προσπάθεια του Συνδέσμου Φιλολόγων ν. Δράμας να αναδειχτεί και να φωτιστεί πολύπλευρα το έργο και η δράση του Α.Β. Μουμτζάκη. Βεβαίως η απάντηση είναι ότι ο Α.Β. Μουμτζάκης είναι μέρος της εκπαιδευτικής ιστορίας. Για το λόγο αυτόν είναι σκόπιμη η ανασκόπηση του γλωσσικού ζητήματος και της σημασίας του, ώστε να καταλάβουμε την ιστορική συγκυρία, δηλαδή τη μεταρρύθμιση του 1976, όπως συνδέεται με τη δράση και με το έργο του Α.Β. Μουμτζάκη.

το γλωσσικό ζήτημα και η πορεία προς τη μεταρρύθμιση του 1976

Πάμε πίσω στον 19ο αιώνα για να δούμε ότι η συνάρθρωση της γλώσσας και της κοινωνίας και πιο ειδικά των κοινωνικών τάξεων και των διαφόρων εθνοτικών ομάδων είναι πολυσύνθετη και επειδή η κοινωνία δεν έχει ομοιόμορφο χαρακτήρα[1]. Μια χαρακτηριστική λογοτεχνική εικόνα της εποχής μας δίνει και η «Βαβυλωνία» του Βυζάντιου[2]. Από την άλλη, η διαμόρφωση της συνείδησης του πληθυσμού σε μεγάλο βαθμό βασίστηκε στην αντίληψη για τη γλώσσα ως συστατικού στοιχείου του έθνους· έτσι η διαχρονία της γλώσσας καθόρισε και το χρονικό άξονα της ιστορίας του έθνους. Δηλαδή, ούτε λίγο ούτε πολύ, η ιστορία της γλώσσας γίνεται η μήτρα για την ιστορία του έθνους και κατά συνέπεια η αναγωγή της επίσημης ελληνικής γλώσσας στην αρχαιότητα συνεπαγόταν και την αναγωγή του έθνους στην αρχαιότητα[3].

Αυτό το ιδεολογικό πλαίσιο καθόρισε την προσπάθεια για τον εξαρχαϊσμό της γλώσσας, κάτι που μπορούσε να επιτευχθεί περισσότερο σε επίπεδο λέξεων και λεκτικών τύπων, δηλαδή σε επίπεδο γραμματικής, ενώ ήταν δυσκολότερο ή αδύνατο να επιτευχθεί στο επίπεδο της γλωσσικής δομής, δηλαδή του συντακτικού, όπου όμως δημιουργούσε σύγχυση και υβριδικές εκφράσεις[4]. Για το λόγο αυτόν, το συντακτικό της ομιλούμενης γλώσσας έμενε περισσότερο στη συγχρονική διάσταση και η γραμματική της αρχαίας τόνιζε τη διαχρονία της γλώσσας. Βλέποντας τα πράγματα από αυτήν την οπτική καταλαβαίνουμε ότι η επικράτηση της καθαρεύουσας, δηλαδή η μίμηση γραμματικών τύπων της αρχαίας ελληνικής, αλλά και συντακτικών μορφών ξένων προς τη δημοτική[5]

---

[1] Για τα ζητήματα της γλωσσικής συνείδησης και της γλωσσικής ομοιογένειας σε σχέση και με την εθνική συνείδηση: Έλλη Σκοπετέα, «Γλωσσική συνείδηση στα Βαλκάνια», στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Γλώσσα, κοινωνία, ιστορία: η Ευρώπη του νότου*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, Υπεπθ/ Διεύθυνση διεθνών εκπαιδευτικών σχέσεων/ Κέντρο ελληνικής γλώσσας, 2002 και Α.-Φ. Χριστίδης, «Γλωσσική ομοιογένεια – γλωσσική ποικιλομορφία», στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Γλώσσα, γλώσσες στην Ευρώπη*, Αθήνα, Υπεπθ/ Διεύθυνση διεθνών εκπαιδευτικών σχέσεων/ Κέντρο ελληνικής γλώσσας, 2001

[2] Δ.Κ. Βυζάντιος, *Βαβυλωνία*, Αθήνα, Εστία 2008 [1836]

[3] Αντώνης Λιάκος, «Γλώσσα και έθνος», Πύλη για την ελληνική γλώσσα, http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_18/index.html, ανάκτηση την 28/6/2011

[4] Τέτοια υβριδική έκφραση είναι και η φράση «πέρα της καθαρευούσης και της δημοτικής», Γιώργος Λαμψίδης, «Κινδυνεύει ή όχι η γλώσσα μας», στο, Ελληνικός Γλωσσικός Όμιλος, *Ελληνική Γλώσσα, αναζητήσεις και συζητήσεις*, Αθήνα, Καρδαμίτσα, 1984, σ. 89

[5] Για τις επιδράσεις της γαλλικής γλώσσας στην καθαρεύουσα ο Γιάννης Χάρης γράφει: «η καθαρεύουσα ειδικά έχει κατηγορηθεί, και όχι αβάσιμα, ότι αποτελεί ως έναν μεγάλο βαθμό μετάφραση από τα γαλλικά». Γιάννης

είναι βασική συνισταμένη για την ελληνική εθνική ιδεολογία. Με αυτήν τη έννοια ο γλωσσαμυντορισμός ως υπεράσπιση του γλωσσικού παρελθόντος είναι στενά συνδεμένος με την ελληνικότητα που πιστοποιείται από τη γλωσσική σύνδεση με την αρχαία ελληνική γλώσσα. Αντίθετα, ο δημοτικισμός έθεσε το γλωσσικό ζήτημα μαζί με μία διαφορετική αξιολόγηση για την ιστορία της γλώσσας. Πρακτικά, η δημοτική μπορούσε να λειτουργήσει ως εθνική γλώσσα και να συντελέσει στην ομογενοποίηση του πληθυσμού και στη διαμόρφωση κοινής ταυτότητας.

Από την εποχή του Ψυχάρη ο δημοτικισμός συνδέθηκε με ένα ευρύ φάσμα πολιτικής από τον εθνικισμό ως το σοσιαλισμό με συνέπεια να είναι δύσκολη και αθέμιτη η γενική συνεπαγωγή που συνδέει γλωσσικές και πολιτικές αντιλήψεις στα δίπολα δημοτικισμός – πρόοδος και καθαρευουσιανισμός – συντήρηση. Στην πραγματικότητα, ο ίδιος ο δημοτικισμός διεκδίκησε έναν εθνικό ρόλο και αναίρεσε την πολιτική ερμηνεία που τον συνέδεε με την αριστερά και καταλόγιζε πολιτική αντιδραστικότητα στον καθαρευουσιανισμό[6]. Με αυτή τη ματιά καταλαβαίνουμε ορισμένες τομές στο γλωσσικό ζήτημα, επειδή γίνονται και τομές στο ζήτημα της εθνικής ιδεολογίας. Για παράδειγμα, με τη λογοτεχνική γενιά του ’30 η δημοτική κερδίζει το παιχνίδι στη λογοτεχνία και έτσι η καθαρεύουσα υποβιβάζεται από «εθνική» σε «κρατική» γλώσσα[7].

Ωστόσο, με την ήττα της Αριστεράς στον Εμφύλιο έχουμε αποτέλεσμα και την ποινικοποίηση της δημοτικής. Αυτό είχε συνέπεια, κατά τη δεκαετία του ’50, η υιοθέτηση της καθαρεύουσας ή της δημοτικής να σημαίνει αυτόματα και την υπαγωγή σε πολιτική ιδεολογία. Στη συνέχεια όμως, το τέλος της δικτατορίας 1967-1974 γίνεται και το ιστορικό γεγονός που αφαιρεί κάθε πολιτικό έρεισμα από την καθαρεύουσα. Στις αποφάνσεις αυτές καταλήγει η επιστημονική κοινότητα εκκινώντας τόσο από την οπτική της ιστορίας, όσο και της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης[8].

Το συμπέρασμα που μπορούμε να δεχτούμε μετά απ’ όλα αυτά είναι ότι, ενώ το γλωσσικό ζήτημα στην Ελλάδα είχε λυθεί, όσον αφορά τους γλωσσικούς και γλωσσολογικούς όρους, συνεχίζει να τίθεται με όρους πολιτικούς ανάλογα με την ιστορική συγκυρία. Έτσι, κατά τη μεταπολίτευση ολοκληρώθηκε ο κύκλος – που άνοιξε μεταπολεμικά – με την αναγνώριση δημοτικής, πράξη που σήμαινε και τη συμβολική αναγνώριση της γλώσσας των μεσαίων κοινωνικών στρωμάτων τα οποία παράλληλα με την ιεραρχική άνοδό τους επιζητούσαν και την καταξίωση της γλώσσας που μιλούσαν[9].

Ας θυμηθούμε ότι με το νόμο 309/76, εκτός από την καθιέρωση της δημοτικής, ορίστηκε στο εξαετές δημοτικό να μην υπάρχει αριθμητική βαθμολόγηση και ότι η πρόσβαση στο τριετές γυμνάσιο θα γίνεται χωρίς εξετάσεις. Επίσης, στο γυμνάσιο καταργήθηκε η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και καθιερώθηκε η διδασκαλία της αρχαίας γραμματείας από μεταφράσεις. Τα σχολεία έγιναν μικτά. Ουσιαστικά από το Δεκέμβριο του 1981 η πολιτεία προχώρησε στην καθιέρωση του

Χάρης, «Είναι αυτό που είναι που...», http://yannisharis.blogspot.com/2007/11/32.html. Επίσης, ενδιαφέρον έχει και το «Το γαλάζιο τ’ ουρανού», http://yannisharis.blogspot.com/2007/10/33.html. Τα κείμενα υπάρχουν και στο Γιάννης Η. Χάρης, *Η γλώσσα, τα λάθη και τα πάθη*, Αθήνα, Πόλις, 2003

[6] Άννα Φραγκουδάκη, *Η γλώσσα και το έθνος*, ό.π., σ. 27 - 28

[7] Αντώνης Λιάκος, ό.π.

[8] στο ίδιο και Άννα Φραγκουδάκη, *Η γλώσσα και το έθνος, 1880 – 1980, εκατό χρόνια αγώνες για την αυθεντική ελληνική γλώσσα*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2001, σ. 73-84

[9] Αντώνης Λιάκος, ό.π.

μονοτονικού[10], αλλά και στην κατάργηση των *επιθεωρητών*, ενός θεσμού που είχε προκαλέσει προβλήματα και δεν είχε την εμπιστοσύνη των εκπαιδευτικών. Στη θέση των επιθεωρητών ορίζονται οι *σύμβουλοι* με ρόλο την προώθηση του νέου πνεύματος ώστε να πετύχει η εφαρμογή της μεταρρύθμισης στα σχολεία. Βέβαια όλα αυτά συζητιόταν ήδη από τις αρχές του 20ου αιώνα και ήταν πλέον ιστορική αναγκαιότητα· αυτή η διαπίστωση έκανε κάποιους να μιλούν για «γερασμένο νεογέννητο»[11].

Έχοντας υπόψη τα προηγούμενα ας εστιάσουμε στο ζήτημα της γλώσσας. Ο Τριανταφυλλίδης με την Γραμματική του κατόρθωσε να δώσει το βιβλίο αναφοράς που επέτρεψε στη δημοτική να εξελιχτεί σε «υψηλή» γλώσσα, δηλαδή σε γλώσσα που δεν περιορίζει την κυριαρχία της στο χώρο της λογοτεχνίας, αλλά μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τη διανόηση για να εκφράσει και επιστημονικά νοήματα. Έτσι, η χρήση της δημοτικής επεκτάθηκε και εφόσον – αρχικά – δε διδασκόταν στο σχολείο έγινε και «δείκτης μορφωτικής και άρα κοινωνικής ανωτερότητας». Η κοινωνική λειτουργία της καθαρεύουσας και τη δημοτικής αλλάζουν σταδιακά και φάνηκε καθαρά ότι η διγλωσσία ως φαινόμενο δεν έχει μόνο γλωσσικό αλλά και κοινωνικό χαρακτήρα. Δηλαδή, δεν ισχύει εξορισμού ότι η καθαρεύουσα αποτελεί «υψηλή» γλώσσα ενώ η δημοτική όχι[12]. Έτσι η δημοτική επιβεβαίωσε τις εκφραστικές της δυνατότητες αλώνοντας και ό,τι είχε μείνει προπύργιο της καθαρεύουσας, κυρίως τη νομική γλώσσα και γενικότερα τη γλώσσα της επιστήμης[13]. Για παράδειγμα, έχουμε ήδη αρκετά επιστημονικά έργα στη δημοτική και μάλιστα σε ποικίλους τομείς, όπως η ιατρική και η νομική[14].

Ο Χριστόφορος Χρηστίδης, φίλος και συνεργάτης του Μανόλη Τριανταφυλλίδη, ήδη από τη δεκαετία του 1960 μετέγραψε και εξέδωσε τους Νομικούς Κώδικες στη δημοτική και έδειξε ότι η δημοτική μπορεί να δώσει εκφραστικές λύσεις ακόμα και στο δύσκολο θέμα της νομικής ορολογίας[15]. Η πολιτεία αξιοποίησε αυτήν την εμπειρία, όταν μετά το 1982 προχώρησε σε σύσταση επιτροπής με πρόεδρο τον Εμμανουήλ Κριαρά για να μεταγλωττίσει και επίσημα τα νομικά κείμενα στη δημοτική. Παράλληλα υπήρξε ενδιαφέρον για να χρησιμοποιείται η δημοτική και στα δικαστικά έγγραφα όπως και μέριμνα, ώστε το αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1985 να είναι διατυπωμένο στη δημοτική[16].

η μεταρρύθμιση και η συμμετοχή του Μουμτζάκη[17]

Ενώ συμβαίνουν αυτά, η κατάσταση στην εκπαίδευση εξελίσσεται με τη δράση δημοτικιστών που ανέλαβαν να προωθήσουν την καθιέρωση και τη διδασκαλία της

---

[10] Υπεπθ, 1981, Φ 900.43/4/9/14145/2.12.1981, ανάκτηση την 28/6/2011 από το δικτυακό τόπο http://www.abnet.agrino.org/htmls/Z/Z007.html

[11] Χρήστος Κάτσικας & Κώστας Θεριανός, *Ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης, από την ίδρυση του ελληνικού κράτους μέχρι το 2007*, Αθήνα, Σαββάλας, 2007, σ. 229-245

[12] στο ίδιο, σ. 52-63

[13] Την παρατήρηση κάνει από το 1943 ο Γ. Κορδάτος, Γιάννης Κορδάτος, *Ιστορία του γλωσσικού ζητήματος*, Αθήνα, Μπουκουμάνης, σ. 252

[14] Ο Βασίλειος Φόρης αναφέρεται στον Ν. Κ. Λούρο, Βασίλειος Φόρης, *Σχόλιο σε μια διακήρυξη*, Αθήνα, 1986, σ. 29 [ανατύπωση από το *Αντί*]. Πρόκειται για το βιβλίο του Νικόλαου Λούρου, *Μαιευτική*, Αθήνα, Ελληνική Εκδοτική Εταιρεία, 1948, 526 σελίδων

[15] Ιωάννης Γ. Δεληγιάννης, «Ο Χριστόφορος Χρηστίδης και η δημοτική στα νομικά», στο Μαρία Κοκόλη (επιμ.), *Μνήμη Χριστόφορου Χρηστίδη*, ό.π., σ. 33-38

[16] Εμμανουήλ Κριαράς, *Μακράς ζωής αγωνίσματα*, Αθήνα, Οι φίλοι του περιοδικού Αντί, 2009, σ. 196-201

[17] Στο κείμενο δε γίνεται αναφορά στο έργο και τη δράση που είχε ο Μουμτζάκης όταν ήταν σύμβουλος. Για τις ανάγκες αυτού του κειμένου ας αρκεί η παρατήρηση ότι συνεργάτες, συνάδερφοι και εκπαιδευτικοί της πράξης του αναγνώριζαν το μορφωτικό κεφάλαιο και το ήθος που έπειθαν.

δημοτικής στην εκπαίδευση. Τα ονόματα πολλών αναφέρονται στα σχολικά βιβλία γραμματικής και συντακτικού που χορηγούνται στους μαθητές[18]. Ανάμεσά τους ο Χρίστος Τσολάκης, ακραιφνής δημοτικιστής με αποφασιστικότητα που επηρέασε την εξέλιξη των εκπαιδευτικών πραγμάτων και το έργο του ταυτίστηκε με την πορεία της μεταρρύθμισης. Ήταν καθοριστικός ο ρόλος του στη σύνταξη όλων των σχολικών εγχειριδίων που γράφτηκαν στο πνεύμα της μεταρρύθμισης, από τη Γραμματική του Δημοτικού ως τα βιβλία Έκφραση – Έκθεση για το Λύκειο[19].

Στον Χρίστο Τσολάκη οφείλεται και η συμμετοχή του Μουμτζάκη στη συγγραφή των βιβλίων διδασκαλίας της νεοελληνικής. Ο Μουμτζάκης εντάχτηκε στην ομάδα εργασίας για τη συγγραφή του *Συντακτικού* της νεοελληνικής και των βιβλίων για τη γλωσσική διδασκαλία στο Γυμνάσιο[20]. Το Συντακτικό άρχισε να χρησιμοποιείται στα σχολεία το 1977 και από τη σχολική χρονιά 1984-85 άρχισε η διδασκαλία της νεοελληνικής με βάση τα βιβλία της συγγραφικής ομάδας[21].

Τα βιβλία συνιστούν αυτό που ο Τσολάκης ονόμασε «λειτουργική γραμματική»[22] και βασίζονται στον εκπαιδευτικό δημοτικισμό, στην πείρα άλλων χωρών και στα διδάγματα της σύγχρονης γλωσσολογίας[23]. Με τον τρόπο αυτόν αντιμετωπίζεται το πρόβλημα ότι δεν υπήρχε προηγούμενη εμπειρία και η διδασκαλία της νεοελληνικής γλώσσας ξεφεύγει από τον εγκλωβισμό της στη μέθοδο διδασκαλίας των νεκρών γλωσσών[24].

Έτσι γράφτηκαν τα τρία τεύχη της *Νεοελληνικής Γλώσσας* για το Γυμνάσιο η διδασκαλία των οποίων βασίζεται στην ελευθερία του καθηγητή να ξεπερνά τη θεωρία και να ανταποκρίνεται στις συγκεκριμένες ανάγκες των μαθητών. Βασικό γνώρισμα της διδακτικής πράξης είναι η συνυπευθυνότητα όλων, *από το συντάκτη του αναλυτικού*

---

[18] Πρόεδρος και στις δύο ομάδες ήταν ο Αλέξανδρος Καρανικόλας. Στη σύνταξη της Γραμματικής συμμετείχαν οι: Αντώνης Κατσούρος, Καλλιόπη Μουστάκα, Κώστας Παπανικολάου, Ιγνάτιος Σακαλής, Ανθή Σεφεριάδου, Ηλίας Σπυρόπουλος Δημήτρης Τομπαΐδης και Χρήστος Τσολάκης (*Νεοελληνική γραμματική, Αναπροσαρμογή της μικρής νεοελληνικής γραμματικής του Μανόλη Τριανταφυλλίδη*, Αθήνα, ΟΕΔΒ, 2004). Για το Συντακτικό οι: Ηλίας Σπυρόπουλος, Δήμητρα Αγγελίδου, Μαρία Βετσοπούλου, Νικόλαος Γρηγοριάδης, Παναγιώτης Κάνδρος, Δέσποινα Καρπουζά, Εμμανουήλ Λάναρης, Αναστάσιος, Χρήστος Τσολάκης, Δημήτρης Τομπαΐδης (*Συντακτικό της νέας ελληνικής Α, Β, και Γ, γυμνασίου*, Αθήνα, ΟΕΔΒ, 2004). Στις επιτροπές που ενέκριναν τα δύο εγχειρίδια συμμετείχαν ακόμη οι: Μιχάλης Στασινόπουλος, Εμμανουήλ Κριαράς, Λίνος Πολίτης, Αγαπητός Τσοπανάκης, Πέτρος Χάρης για τη *Γραμματική* και Μιχάλης Σετάτος, Κωνσταντίνος Μπότσογλου, Βασίλης Φόρης για το *Συντακτικό*.

[19] Χρίστος Τσολάκης, «Η γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση από το 1976 και μετά», στο Γεώργιος Μπαμπινιώτης (επιμ.), *Το γλωσσικό ζήτημα, σύγχρονες προσεγγίσεις*, Αθήνα, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, 2011, σ. 777-567

[20] Χρίστος Τσολάκης, 1995. *Από τα γράμματα στη γλώσσα, πορεία προς τον επικοινωνιακό λόγο*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σ. 151 (αναδημοσίευση από τον *Φιλόλογο* τ.53/1988, σσ. 157-158). Η Ομάδα για την ανανέωση της γλωσσικής διδασκαλίας συγκροτήθηκε το Δεκέμβριο 1982 με απόφαση του υφυπουργού Π. Μώραλη. Συμμετείχαν οι Χρ. Τσολάκης, Εμ. Λανάρης, Διον. Τάνης, Αν. Μουμτζάκης και Παν. Κάνδρος με συντονιστή τον Δ. Τομπαΐδη.

[21] Χρίστος Τσολάκης, 2011. Η γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση από το 1976 και μετά. Στο Γεώργιος Μπαμπινιώτης (επιμ.), ό.π., σ. 777-567 και Χρίστος Τσολάκης, 1990. «Το γλωσσικό μας πρόβλημα», *Φιλόλογος*, τ.60, σ. 89-94

[22] ό.π., σσ. 17-24, 155-156 και Χρίστος Τσολάκης, 1976. «Για μια λειτουργική γραμματική», *Λόγος και Πράξη*, τ.3, σ. 30-39.

[23] Χρίστος Τσολάκης, 1995. ό.π., σ. 40-51. βλέπε και Χρίστος Τσολάκης, 1983. «Γλωσσική διδασκαλία». *Γλώσσα* τ.1, σσ. 58-70

[24] Χρίστος Τσολάκης, 1995. ό.π., σ. 1-2, 20, 40

προγράμματος ως τον καθηγητή της σχολικής έδρας[25]. Επειδή δεν είναι σκόπιμο να μιλήσουμε λεπτομερώς για τα βιβλία, θα αρκεστούμε στα βασικά χαρακτηριστικά τους: Δεν μένουν στην πρωτοκαθεδρία του γραπτού λόγου, αλλά δίνουν έμφαση στον προφορικό. Προσπαθούν να συνδέσουν τη γλώσσα με την καθημερινή ζωή και να προκαλέσουν την ενεργητική συμμετοχή των παιδιών χωρίς να απαιτούν απομνημόνευση κανόνων. Εστιάζουν σε συγκεκριμένους εφικτούς στόχους και διακρίνουν το ουσιώδες για να μην προκαλέσουν σύγχυση[26]. Όμως, ο Μουμτζάκης ήξερε πολύ καλά ότι η επιτυχία θα κριθεί στη σχολική πράξη και συνεπώς εκεί χρειαζόταν περισσότερος και συνεχής μόχθος[27].

Παράλληλα, πριν ολοκληρωθεί το έργο της μεταρρύθμισης εκδηλώθηκαν και πλήθαιναν οι αντιμεταρρυθμιστικές φωνές. Με επιλεκτική έμφαση σε γλωσσικά λάθη και αδόκιμες εκφράσεις μιλούσαν για χαμηλή ποιότητα στη χρήση της γλώσσας και καταλόγιζαν ευθύνες στις επιλογές του 1976 και του 1981. Αποσιωπούσαν ότι η χρήση της νεοελληνικής είχε επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από την επίσημη καθαρεύουσα που κυριαρχούσε στο δημόσιο λόγο από την αρχή της ιστορίας του ελληνικού κράτους[28].

Ο Μουμτζάκης σχετίζεται άμεσα και με τις αλλαγές στη διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών. Είναι ο συγγραφέας του *Συντακτικού της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας* για το Λύκειο[29] και ο κύριος συγγραφέας του βιβλίου *Αρχαία Ελληνικά* για την Α΄ Λυκείου. Για να καταλάβουμε τη σημασία του βιβλίου δεν αρκεί να σταθούμε μόνο σ' αυτό. Πρέπει να θυμηθούμε το γενικότερο πλαίσιο που σχετίζεται με τα αρχαία ελληνικά.

Από το 1976 και μετά στο τριτάξιο Γυμνάσιο διδασκόταν η αρχαία γραμματεία από μετάφραση για τέσσερις ώρες την εβδομάδα. Οι μαθητές αποκτούσαν σφαιρική εικόνα του αρχαίου πολιτισμού, επειδή διδάσκονταν επική, λυρική και δραματική ποίηση, ιστοριογραφία, ρητορική, φιλοσοφία. Αυτή η πραγματικότητα ονομάστηκε από γλωσσαμύντορες και αφελείς «κατάργηση των αρχαίων στο Γυμνάσιο»[30]. Η διδασκαλία της αρχαίας γλώσσας άρχιζε στην Α΄ Λυκείου και η σημασία αυτής της αφετηρίας ήταν κομβική για την πορεία της μεταρρύθμισης. Κρινόταν αν οι μαθητές θα μπορέσουν να προσεγγίσουν τα πρωτότυπα κείμενα και αν η διδασκαλία της αρχαίας γραμματείας από μετάφραση στο Γυμνάσιο πρόσφερε την απαραίτητη αρχαιομάθεια ως βάση για την αρχαιογλωσσία. Άρα, θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι το βιβλίο της Α΄ Λυκείου είναι το χαρακτηριστικότερο της μεταρρύθμισης του 1976.

Σχηματικά τα χαρακτηριστικά του είναι ότι δε βασίζει τη γνώση της γλώσσας στην προϋπόθεση της γραμματικοσυντακτικής γνώσης· ότι διακρίνει τα αναγκαία στοιχεία, *το*

---

[25] Α.Β. Μουμτζάκης, 1986. «Η γλωσσική διδασκαλία στο Γυμνάσιο». *Φιλόλογος*, τ.44, σ. 141-142.
[26] ό.π., σ. 142-155.
[27] ό.π., σ. 156-157.
[28] Ενδεικτικά, η αντιμεταρρυθμιστική οπτική αποτυπώνεται στα: Ελληνικός Γλωσσικός Όμιλος, 1984. *Ελληνική Γλώσσα, αναζητήσεις και συζητήσεις*, Αθήνα: Καρδαμίτσα. Ελληνικός Γλωσσικός Όμιλος, 1986. *Ελληνική Γλώσσα, αναζητήσεις και συζητήσεις 2*, Αθήνα: Καρδαμίτσα. Σαράντος Καργάκος, 2005 [1985], *Αλαλία, ήτοι το σύγχρονο γλωσσικό μας πανόραμα*, Αθήνα: Gutenberg. Γιάννης Καλιόρης, 1993. *Ο γλωσσικός αφελληνισμός*, Αθήνα: Αρμός.
[29] Το βιβλίο χρησιμοποιείται ακόμα στο Λύκειο.
[30] Μαρία Δανιήλ, «Αρχαία ελληνική γραμματεία και γλώσσα στο γυμνάσιο», *διάλογος για το 8ο εκπαιδευτικό συνέδριο της ΟΛΜΕ*. http://dialogos-8osynedrio-olme.blogspot.com/2008/06/blog-post_981.html, ανάκτηση 26/08/2011.

καλύτερο και το περισσότερο δεν ήταν ποτέ συνώνυμα, σημειώνει ο Μουμτζάκης, όταν γράφει στον Φιλόλογο για το βιβλίο. Ζητούμενο είναι να καταλαβαίνουν οι μαθητές τα κείμενα και να μπορούν να τα μεταφράσουν και όχι να μαθαίνουν γραμματική και συντακτικό της αρχαίας ελληνικής χωρίς να καταλαβαίνουν το κείμενο[31]. Η κατανόηση των κειμένων είναι ο βασικός λόγος που διδάσκεται η γλώσσα.

Παλιότερα η διδασκαλία της αρχαίας γραμματικής τροφοδοτούσε την καθαρεύουσα, ώστε να επιτευχθεί η αναγωγή της γλώσσας – και του έθνους όπως είδαμε στην αρχή του κειμένου – στην αρχαιότητα[32]. Ίσως αυτά τα διαφορετικά χαρακτηριστικά του βιβλίου εξηγούν το μένος ορισμένων, όπως ο Σ. Καργάκος, εναντίον του βιβλίου[33].

Το βιβλίο διδάχτηκε ως το 1995-96. Είχε ήδη ξαναρχίσει η διδασκαλία της αρχαίας γλώσσας στο Γυμνάσιο και συνεπώς θεωρήθηκε ότι δεν εξυπηρετούσε πλέον τις ανάγκες της Α΄ Λυκείου. Η επιχείρηση «επαναφορά» είχε βρει την πρώτη πολιτική έκφραση από τον Αντώνη Τρίτση το φθινόπωρο του 1986, όταν ως Υπουργός Παιδείας ξανάφερε τη συζήτηση για τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής στο Γυμνάσιο με αιτιολογία να αντιμετωπιστεί ο κίνδυνος διάσπασης της πολιτισμικής και γλωσσικής ενότητας[34]. Τότε ο Α.Β. Μουμτζάκης είχε υπερασπιστεί τις επιλογές της μεταρρύθμισης και τις αρχές του εκπαιδευτικού δημοτικισμού με τρεις – τουλάχιστον – δημόσιες παρεμβάσεις.

Η πρώτη με τη συμμετοχή του σε εκδήλωση του περιοδικού «Φιλόλογος», δηλαδή των αποφοίτων της Φιλοσοφικής ΑΠΘ στα μέσα Ιανουαρίου 1987. Απορρίφτηκαν οι προτάσεις Τρίτση και βασικό αίτημα ήταν να ολοκληρωθεί η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση[35]. Η δεύτερη με υπόμνημα που υπέγραψε μαζί με άλλους είκοσι σχολικούς συμβούλους του βορειοελλαδικού χώρου. Δήλωναν τη διαφωνία τους με τις προθέσεις του Τρίτση να επαναφέρει τη διδασκαλία της αρχαίας γλώσσας στο γυμνάσιο και να καταργήσει μία από τις βασικότερες επιλογές της μεταρρύθμισης[36]. Η τρίτη το φθινόπωρο του 1987 με κείμενο στο «Φιλόλογο», όπου υπερασπιζόταν το βιβλίο και την διδασκαλία του. Παράλληλα έθεσε το ζήτημα για τους στόχους του μαθήματος και το πραγματικό περιεχόμενο της αρχαιογνωσίας και πρότεινε ουσιαστικές αλλαγές στον τρόπο εξέτασης του μαθήματος[37].

Μετά απ' όλα αυτά, νομίζω ότι καταδείχτηκε η βασική πρόθεση του κειμένου, ότι δηλαδή ο Α.Β. Μουμτζάκης είναι σημαντικό πρόσωπο της εκπαιδευτικής ιστορίας.

---

[31] Α.Β. Μουμτζάκης, 1980. «Τα αρχαία ελληνικά στην Α΄ Λυκείου». *Φιλόλογος*, τ.22, σ. 221-230.

[32] Για την ιδεολογία που συνδέει έθνος, γλώσσα και αρχαιότητα είναι ενδεικτικά τα άρθρα: Στέφανος Πεσμαζόγλου, 2005. «Η μυθολογική θεμελίωση του νέο-ελληνικού κράτους». Νάσια Γιακωβάκη, 2005. «Η εκκρεμής συνάντηση ιστορίας και γλωσσολογίας στις 'ιστορίες της ελληνικής γλώσσας' του Τάσου Χριστίδη» και Γιώργος Παπαναστασίου, 2005. «Απ' τα χώματα βγαλμένοι, ένας αρχαίος σύγχρονος μύθος». Πρακτικά του Επιστημονικού Συμποσίου, *Μύθοι και Ιδεολογήματα στη Σύγχρονη Ελλάδα*, Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών/ Σχολή Μωραΐτη, σ. 32-35, 51-54, 95-96.

[33] «Το βιβλίο είναι άχαρο – άκομψο και καθόλου ελκυστικό. Τα αποσπάσματα δεν έχουν τίποτε το ενδιαφέρον. Τα περισσότερα είναι ανιαρά και ανούσια». Σαράντος Καργάκος, 2005 [1985], ό.π., σ. 104

[34] «Ανάγκη επανόδου στη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας», Καθημερινή 4/11/1986.

[35] «Πρέπει να ολοκληρωθεί η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση», Θεσσαλονίκη, 21/1/1987. Ομιλητές ήταν και οι Β. Φόρης, Θ. Μαυρόπουλος, Α. Αλεξιάδης, Ν. Καλογερόπουλος.

[36] ενδεικτικά: «Η άποψη των σχολικών συμβούλων για τη γλώσσα στο Γυμνάσιο». *Φιλολογική*, τ.21/1987, σ. 3-6 και *Λόγος και Πράξη*, τ.32/1987, σ. 5-11.

[37] Α.Β. Μουμτζάκης, «Το μάθημα και το βιβλίο των αρχαίων ελληνικών στην Α΄ Λυκείου», *Φιλόλογος*, τ. 49, φθινόπωρο 1987, σ. 183-202